

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
Toimitteita

16

HELSINKI 2012

ISSN 1236-4304 (SARJA; PDF)

Viipurin viisas -
näkökulmia Jaakko Juteiniin

toimittaneet

Liisi Huhtala & Sanna Supponen

Jaakko Juteinin runoudesta

Satu Grünthal

Tässä artikkelissa on kaksi fokusta: luon ensin yleiskuvaa Jaakko Juteinin runouden kantavista periaatteista ja teemoista. Tämän jälkeen keskityn yhteen runouden osa-alueeseen, Juteinin runouden mittoihin ja mitallisuuden tyypillisyyksiin. Juteini oli runoilijana rohkea uranuurtaja. Ominaista hänen runotuotannolleen on aikaansa nähden hämmästyttävä laaja-alaisuus niin lajien, teemojen kuin runon muodonkin eli mittojen suhteen. Juteini normitti runouden muotoa myös runousopillisissa kirjoituksissaan.

Juteinin runotuotannon lajeista, teemoista ja pääpiirteistä

Vuonna 1804 23-vuotias Jaakko Juteini sai julkisuuteen ensimmäisen kirjallisen tuotteensa. Se oli hänen samana vuonna kuolleen opettajansa Henrik Gabriel Porthanin kunniaksi kirjoitettu muistoruno, jonka Juteini julkaisi Åbo Tidningissä salanimellä Hämäläinen. Åbo Tidningin toimittaja oli toinen Juteinin opettaja: runoilija, professori Frans Mikael Franzén, joka liitti muistorunon yhteyteen kannustavan esittelyn sen tekijästä ja piti tätä myöhemmin ”todellisena lahjakkuutena” (ks. Teperi 1972, 25–26). Näissä kahdessa opettajassa ja esikuvassa henkilöityy Juteinille ja hänen tuotannolleen ominainen kahtalaisuus: Porthan edusti valistusajattelua, Franzén varhaista romantiikkaa.

Juteinin vilkkain vuosikymmen runoilijana oli 1810-luku, vaikka hän kirjoittikin runoja läpi elämänsä. Runot ilmestyivät pieninä kirjasina, arkki-

painatteina, muitten teosten yhteydessä ja lehdissä (esimerkiksi *Wiburgs Wochenblatt*, *Åbo Tidning* ja *Sanan-Saattaja Wiipurista*). Myöhäisinä vuosinaan Juteini muokkasi runojaan ja kokosi niitä varsin kaukonäköisesti uudestaan vihkoiksi, sillä ”Yhdistettyinä ja kansilla varustettuina woiwat pienetkin kirjat, niin kuin linnun poikaset emänsä siipein alla, paremmin säilyä” (II: 181). Hänellä oli siis määrätietoinen suhde runouteensa ja muihinkin kirjoituksiinsa: vaikka hän vähätteli niiden merkitystä, ymmärsi hän niiden arvon.

Jaakko Juteinin runotuotanto on sekä muodoltaan että sisällöltään monitahoista. Runojen aiheet ulottuvat opettavaisista runoista kertoviin, tunnelmallisista pilaileviin. Runouden lajeistakin on edustettuna monia: on esimerkiksi eppisiä, usein historia-aiheisia runoja, muistorunoja, opettavaisia runoja, epigrammeja, runomuotoisia sananlaskuja ja elämänohjeita, tunnelmarunoja, rukouksia ja virsiä sekä tilapäärunoja esimerkiksi häihin tai läksiäisiin.

Juteinin runo taipui siis moneksi, ja sillä oli elämässä ja yhteiskunnassa monenlaisia tehtäviä. Sitä ei ollut tarkoitettu vain luettavaksi yksin kammi-
on hiljaisuudessa, vaan esitettäväksi yhteisissä tilaisuuksissa, pedagogiseen tarkoitukseen opetuksessa ja ystäville muistoksi. Juteinille runo oli myös tapa merkitä yhteisön kannalta tärkeitä asioita muistiin tai osoittaa kunnioitusta vaikkapa kaupungissa käyneelle tärkeälle henkilölle. Runous oli hänelle keskeinen osa kollektiivista muistia: runon avulla hän merkitsi monet ihmiset ja tapahtumat tärkeiksi, muistamisen arvoisiksi.

Runous avaa ikkunan Juteinin ajan Viipuriin ja hänen kontakteihinsa. Se paljastaa, minkä tyyppiset tapahtumat - esimerkiksi Saimaan kanavan kaivu, tulipalo Viipurin linnassa tai Turun uuden akatemian rakentaminen - olivat joko oman tai koko suomalaisen yhteisön kannalta niin huomattavia, että niistä oli syytä kirjoittaa muistoruno. Samalla tapaa Juteinin runous avaa kiinnostavia välähdyksiä siihen, millaisia ihmisiä hänen tieto- ja kokemuspiiriinsä 1800-luvun alkuvuosikymmenien Viipurissa kuului. ”Kynäyksessä Yli-Opettajan ja Tähti-miehen Herran A. J. Sjögren’in Muisto-kirjaan 1835” Juteini ylisti tätä etevää suomalaista tiedemiestä ja akateemikkoja seuraavin sanoin:

Weljeni wakainen!
taiwahan tasainen
kunnias Suomesta kuumoittaa,
arwoas alati ilmoittaa. (II: 203)

Hän kirjoitti runon myös Elias Lönnrotille ”Herran Tohtorin” poiketessa Viipurissa vuonna 1841 (II: 102) sekä unkarilaiselle ”Suomessa waeldajalle Herra Regulille”. Antal Reguly (1819–1858) oli ensimmäisiä suomen ja unkarin sukulaisuutta tutkineita tiedemiehiä, ja Juteini puhutteli häntä vuonna 1841 seuraavin kunnioittavin sanoin:

Kuuluisana kulkewainen,
uusi weikko Ungerista!
Näöstäsi nähtävästi
olet Suomen sukulainen.
Koskas heität heimolaiset,
ota muistomme mukaasi,
niin kuin itse iloksemme
olet aina ansiolla
muiston, arwongin alainen (II: 204.)

Juteinin runouden aiheet kattavat laajan alan. Runouden ikäikaisten teemojen, rakkauden ja kuoleman lisäksi hän tarttui ajalleen tyypillisesti myös historiallisiin ja raamatullisiin aiheisiin, esimerkiksi nuijasotaan tai Viipurin pamaukseen, tai kansanperinteen hahmoihin, erityisesti Väinämöiseen. Rakkaudesta runoillessaan Juteini toistaa idyllisiä kuvia matalassa majassa asuvasta sovinnollisesta parista, mutta joskus säkeissä vilahtaa jopa aistilista lämpöä:

Rinda-luiden lämmitessä,
weren sulan wieritessä
matalakin majainen
suojana on suloinen (I: 165.)

Juteini puuttui lukemattomiin elämän ja yhteiskunnan konkreettisiin kysymyksiin, yleensä ongelmiin. Vahvaa paheksuntaa saavat ahneus ja oman edun tavoittelu. Rauhan ja eläintensuojelun esille nostajana hän on suomalaisessa runoudessa ensimmäinen (Niemi 1999, 204). Eläinrääkkäys onkin Juteinin jatkuvan tuomion kohteena niin runoudessa kuin muissakin kirjoituksissa. Hän arvostelee sitä kirpein sanoin esimerkiksi ”Hewoisten raatelioille” -runossaan (II: 202), jossa omistaja ensin näännyttää ja pieksee hevosen henkihieveriin ja kulkee sitten naapurustossa anomassa avustuksia, koska ei hevosen puutteessa pysty kyntämään. Tuomion saavat terävin sanoin myös vanhemmat, jotka hylkäävät lapsensa löytölapseksi:

Suojellen ja säilytellen
penikoita pesässänsä
hengensäkin hädän alla
peto pantiksi paneepi,
waan ei kaikki wanhemmista” (II: 101).

Juteini kirjoittaa yhtä pisteliäästi muun muassa lahjuksien ottamisesta (I: 27), viinanjuonnin seurauksista (I: 27) tai turhasta ylpistelystä (I: 112). Toisaalta hänellä on runsaasti myös humoristisia, satiirisia ja ironisia runoja, esimerkiksi ”Kehoitus tupakkia Polttamaan” (I: 27; H. K. Riikosen artikkeli sivuilla 40-51). Eipä ollut juomalaulujenkaan laji Juteinille vieras.

Suurin osa Juteinin runoudesta on kirjoitettu ulkopuolisesta näkökulmasta. Poikkeuksena on joukko runoja, joissa puhujana on joku määritelty minähahmo, sekä epigrammit eli Hauta-piirroksiset. Minä-muotoon kirjoitetuissa runoissa puhujana voi olla esimerkiksi kuoleva (”Sairaan sanat Kuolema-wuoteella”, II: 237), Jumala (II: 237), lapsi, joka moittii vanhem-

piaan, että hänet on kasvatettu kuritta (I: 183) tai haudankaivaja (I: 407). Lapsi on puhujana myös herkässä runossa ”Lapsen laulu leskelle” (I: 183), joka on Juteinin tuotannon harvoja elämään jääneitä runoja. Myös eläin voi esiintyä puhujana, kuten runossa ”Hewoisen huokaus Luojalle” (II: 173).

Monenlaisia rooleja, minuuksia, sisältyy myös Juteinin epigrammeihin eli Hauta-piirroksiin. Juteini on laatinut eri ammattikunnille ja elämänkohtaloille epigrammeja, joista käy havainnollisesti ilmi kirjoitusajan yhteiskunnan erilaisia tyyppejä, esimerkiksi Ruhtinas, Sota-sangari, Oppinut, Merimies, Palkollinen, Kurjana elänyt, Kauan kitunut lapsi, Lapsen syntyessä kuollut äiti, Armelias, jopa talon vanha koira.

Juteinilla on paljon apostrofisia eli puhuttelevia runoja, joissa puhuttelun kohteena on runon lukija tai joku runon maailman henkilö tai asia. Opettavaiseen runouteen puhuttelu sopii luontevasti - toinen asettuu ikään kuin oppilaan, neuvottavan asemaan, kun taas runon puhuja esiintyy viisaampana ja tietävämpänä. Juteinin runoudessa puhuteltuja on monenlaisia. Toisessa äärilaidassa on puhuteltuna juhlavasti – ja naiset ulkoistavasti – miesjoukko suomalaisten edustajana (”Suomen pojat, pohjan miehet, / jalot, jotka palvelette / wiisautta Wäinämöisen”, I: 381), toisessa vaikkapa arkinen ”putelli” (”Ah! ah! pullo, armas pullo! / Heru paljon pisareita”, I: 30).

Runotuotannon kantavat periaatteet: ”Hengen valistus on elämän auringo”

Jaakko Juteini oli ajattelultaan vahvasti valistusajan lapsi, jossa kuitenkin, kuten Liisi Huhtala (2009, 18) muistuttaa, oli hitu romantikkoa. Unto Kupiaisen mukaan (1955, 112) Juteinin romantiikka näkyy hänen suhteessaan kotimaahan, kansanrunouteen ja mytologiaan, kun taas hänen kirjallinen ”peruskaavansa” on valistushengen mukainen. Juteini elikin valistuksen ja romantiikan siirtymäkohdassa.

Sekä Juteinin vuonna 1816 ilmestyneen runousopillisen *Anmärkningari uti finska skaldekonsten* -teoksen (I: 57-68) että hänen kymmenen vuotta myöhemmin ilmestyneen *Tankar om Poesie* -kirjoitelmansa (II: 30-31)

perustana on helppo nähdä klassismin estetiikka ja ranskalaisen Nicolas Boileau'n *L'art poétique* -teoksessa esiin tuodut periaatteet. Boileau'n teos oli ilmestynyt vuonna 1674, ja se käännettiin ruotsiksi 1721. Teoksen linjaukset hallitsivat Euroopan kirjallisuutta aina romantiikan esiinmurtautumiseen asti. Kirjallisuuden peruskiviä olivat sääntöjen ja kaavojen luominen ja noudattaminen sekä ihmisjärjen ja ajattelun korostaminen. Kielen puhtaus ja oikeaksi määritelty muoto olivat tärkeitä. Kirjallisuuden tehtävä oli tarttua aikansa ilmiöihin ja puutteisiin, ja kaikenlaista liioittelua ja mielikuvituksen lentoa tuli välttää. Juteinin runotuotanto osoittaa, kuinka huolellisesti hän oli omaksunut Boileau'n viitoittamat periaatteet. Kirjoituksissaan hän viittaa myös uuteen sentimentaaliseen eli romanttiseen tyyliin, mutta ei ryhdy pohdiskelemaan oman klassistisen ja uuden esiin murtautuvan tyyli-suhteita laajemmin.

Kuten Juhani Niemi osuvasti toteaa (1999, 204), Juteinin teokset taistelivat tulevaisuuden puolesta. Juteinin mielestä runouden täytyi olla opettavaista ja hyödyllistä sekä edistää sivistyksellisiä päämääriä, kasvattaa kansaa kohti parempaa elämää ja yhteistä hyvää. Hän tiivistää runousopissaan:

”Kaiken kirjoittamisen tarkoituksena pitää olla joko lukijan hyödyttäminen tai viattomasti huvittaminen, jos sitä ei aina voi tehdä samalla kertaa. Mutta kun runoudella tehdään sekä hyötyä että huvi miellyttävämmäksi, pitää siinä erityisesti panna huomio esityksen ylevään ja runsaskuvaiseen kulkuun sekä ilmaisun arvokkuuteen.”

Juteini jatkaa *Ajatuksia runoudesta* -kirjoitelmassaan:

”Ensi sijassa korkeampi päämäärä, ihmissuvun hyöty ja jalostuminen, kuuluu runouden alaan - - pelkkä mielikuvituksen runous muistuttaa kaleidoskooppia, - - ei voi tuottaa pysyvää mielihyvää, koska tämä kimmellys on tarkoituksetonta.”

Jos kirjoittajalla ei ole sisäistä pakkoa runoilemiseen tai mitään yleishyödyllistä sanottavaa, hänen on Juteinin mukaan parempi vaieta. Myöskään pakolla kirjoittamisesta ei synny mitään hyvää. Juteinin ihanteena runoilemisessa olikin tietynlainen helppous ja vaivattomuus, joka syntyy pulppuavan tunteen ja sitä ohjaavan järjen tasapainosta.

On huomattava, että Juteinin mielestä runoudessa kaikki oli sanottavissa, puettavissa sanoiksi. Hänelle ei siis ajan hengen mukaisesti ollut olemassa taiteen saavuttamatonta, sanoin selittämätöntä ja salattuakin elementtiä, joka on taiteen olemuksellinen ydin sekä romantiikan mutta erityisesti symbolismiin tulevissa taidesuuntauksissa. Näissä periaatteissaan Juteini nojautui aikalaiseensa, saksalaiseen kirjailijaan ja satiirikkoon Jean Pauliin (1763–1825): ”Kaikki taivaallinen, sanoo Jean Paul, ilmenee vasta silloin meille kirkkaana ja virkistävänä, kun siihen sekoittuu maallinen, kuten taivaan sade maahan.” Kuuno A. Talviojan mukaan (1915, 116) Jean Paul oli Juteinin kirjailijaesikuva siinä määrin, että hän pyrki suorastaan olemaan ”toinen Jean Paul, joskin suomenkielinen”. Tiedetään myös, että Juteinilla oli kirjahyllyssään toisen saksalaisen, valistuslyyyrikko Gottfried August Bürgerin kootut teokset (Talvioja 1915, 115, 134), joita hän samalla tapaa ihaili.

Juteini nostaa toistuvasti esiin kauneuden runouden keskeisenä ominaispiirteenä. Kauneuden keskeisenä ihanteena on hänellä kansanrunous:

Suloinen on suomen kieli,
kansan kesken puhe kaunis,
joka käypi keweästi,
pulskeasti, puhtahasti,
niin kuin weisu Wäinämöisen,
wisertävän linnun laulu (II: 193.)

Jo parikymmentä vuotta ennen painettua *Kalevalaa* Juteini nostaa toistuvasti Wäinämöisen laulun esikuvaksi. Samalla hän korostaa jo heräävän kansallisromantiikan hengessä kielen merkitystä kansan olemassaololle, identiteetille ja vapaudelle esimerkiksi vuonna 1820 ilmestyneessä runossaan ”Huilun humina, elli Takaisin Tulo Wäinämöisen Hyvästi Jätöstä”:

Kieli, kansan rauta-wanne,
omaisuus on onnellisin;
kieli yksin yhdistääpi
kansa-kunnat keskenänsä,
yhteys on wahwa wyöksi
Walda-kunnalle wapaalle - -. (I: 392.)

Pari vuosikymmentä myöhemmin, vuonna 1841, Juteini suree runossaan kielimiesten välistä murteiden taistelua ja puhuu yhteisen kielimuodon puolesta: ”Kautta kielen yhdistyksen / menestywät menot kaikki” (II: 103).

Runossa ”Laulu Suomessa eli Arvon mekin ansaitsemme”, joka lienee pysyvimmin elämään jäänyt ja samalla tutkituin Juteinin runo, Wäinämöinen esiintyy myös. Runon elämää on siivittänyt sen kansanlaulusävelmä, ja sen kolmas säkeistö kuuluu:

Opin tiellä oppineita
Suomessa on suuria,
Wäinämöisen kandleita
täällä tehdään uusia;
walistus on wiritetty,
järki hyvä herätetty. (I: 131)

On selvää, että Juteinin on täytynyt laskea itsensä näihin uusiin Wäinämöisen kanteleen tekijöihin, jotka ponnistelivat kansanvalistuksen, sivistyksen ja henkisen kehityksen puolesta. Hän myös merkitsi oman runoilijantiensä rajapyykkejä Wäinämöis-kuvin. Kun Virolahden kappalainen F. J. Ahlqvist julkaisi hänestä pilkkarunon ivallisten runojen ja juomalaulujen vuoksi, Juteini päätti vaieta runoilijana ja julkaisi vuonna 1819 testamentikseen ”Lähtölaulun elli hyvästijätön Wäinämöiselle” (I: 351-365, ks. H. K. Riikosen artikkeli sivut 45-48). Päätös lopettaa runoileminen lienee ollut liian

tuskallinen, sillä jo seuraavana vuonna Juteini palasi runouden pariin tervehdyksellään ” Huilun humina, elli Takaisin Tulo Wäinämöisen Hyvästi Jätöstä” (I: 379-394).

Toistuva, silmiinpistävä piirre Juteinin runotuotannossa on runoilijaminän tapa vähätellä itseään, eräänlainen nöyryysdiskurssi. Siinä hän toistelee omaa vähäväkisyyttään runoilijana ja runojensa vaatimattomia aiheita:

mutta minä, meikäläinen,
otan aineen alhaisemman,
wähän woimani mukaisen:
aiwan pieni, arwotoina,
laulan minä loukkahassa
kissan pienestä pojasta (I: 439.)

tai:

minä soitan sokeana / - - /
pientä pilliä puhallan (II: 194.)

Juteini arvosteli niitä, jotka puolustelivat omia teoksiaan ja omia runojaan esipuheissaan. Hänen mukaansa tällaiset kerskailijat muistuttavat kukkoa, joka paukuttelee ennen laulamistaan suotta siipiään ja kiekaisee sitten yhtä tavanomaisesti kuin ennenkin, ”warsin vanhalla tavalla”. Hän teki selvän irtioton tällaisesta itsensä korostamisen tavasta sekä arvostelemalla sitä suoraan että kirjoittamalla omiin runoihinsa eräänlaista vastakirjoitusta, oman runoilun vähättelyä. Voi tietysti miettiä, kuvastiko Juteinin tapa vähätellä itseään aitoa tunnetta vai oliko se käännteinen itsensä korostamisen strategia. Jos Juteini olisi pitänyt itseään niin ”wähäwoimaisena”, että hänen taitonsa riittää vain pienen kissanpojan kuvailuun, hän tuskin olisi tarttunut laaja-alaisiin kaunokirjallisiin ja teoreettisiin kirjoitushankkeisiinsa ja huolehtinut myöhäisinä vuosinaan kirjoitustensa muokkaamisesta ja uusintapainoksista. Toisaalta tiedetään, että Juteinilla on täytynyt olla aito halu kirjoittaa, sillä hän teki suurimman osan kirjoitustyöstään palkkatyönsä

ohella eli uhrasi sille vapaa-aikansa. Myös palkkiot kirjasten myynnistä olivat pienet.

Jälkimaailman silmissä Juteinin runous on paradoksaalisesti sekä suurta että ”wähäistä”: suomenkielisen taiderrunouden laaja-alaisena uranuurtajana Juteini ansaitsee kaiken kunnian, mutta hänen runouurastuksestaan vain murto-osa on jäänyt pysyvästi elämään.

Juteinin runouden mitoista sekä muodon ja sisällön suhteesta

Juteinin aloittaessa runoilijan työnsä suomenkielistä taiderrunoutta ei käytännössä ollut vielä olemassa. Hänellä ei siis voinut olla ”ainoatakaan esikuvaa maallisen taiderrunouden alalla”, kuten Talvioja (1915, 4) toteaa. Myös vilkas keskustelu suomalaisen taiderrunouden mittaratkaisusta - kansanrunon mittaa vai indoeurooppalaisia mittoja – syttyi vasta hänen aktiivisimman uransa lopulla. Omassa tuotannossaan Juteini noudatti molempia suuntia: muodoltaan hänen runonsa toteuttavat toisaalta kalevalasäettä, toisaalta indoeurooppalaisia mittoja. Mitat ovat usein temaattisesti eriytyneet: kalevalamitta on käytössä erityisesti historiallisissa kertovissa runoissa sekä muisto- ja juhlarunoissa. Kalevalaiseen mittaan liittyy hänellä siis juhlavuuden, historiallisuuden ja yleveyden kaikua.

Juteini ei ainoastaan kirjoittanut runoutta vaan pohti sitä teoreettiselta kannalta useissa kirjoitelmissaan, kuten edellä on jo käynyt ilmi. Vuonna 1816 ilmestyi hänen runousoppinsa *Anmärkningur uti finska skaldekonsten (Huomautuksia suomalaisesta runotaiteesta)*, ja vuonna 1827 ilmestyneeseen teokseen *Anteckningar af Tankar uti Warianta Ämnen (Muistiinpanoja vaihtelevista aiheista)* sisältyy kaksi runoutta käsittelevää jaksoa: *Tankar om Poesie (Ajatuksia runoudesta)* ja *Om rimslut i finsk poesi (Loppusoinnusta suomalaisessa runoudessa)*.

Juteinin runousopilliset tekstit ovat varsin niukkoja ja vaatimattomia. Silti täytyy niitä pitää tärkeinä etappeina suomalaisen kirjallisuushistorian ja kirjallisuudentutkimuksen alalla, sillä ne pyrkivät suomalaisen runouden teoreettiseen määrittelyyn ja hyvän runouden normittamiseen. Lähin vastine Juteinin töille oli vuosina 1766–1778 ilmestynyt Porthanin viisiosai-

nen kansanrunoutta käsittelevä väitöskirja *De poësi fennica (Suomalaisesta runoudesta)*.

Juteini kirjoitti runousopilliset tekstinsä ruotsiksi, mikä osoittaa, että ne oli tarkoitettu ensisijaisesti sivistyneistön, ei kansan runoniekkojen käyttöön. Kuuno A. Talvioja arvelee (1915, 61), että Juteini pyrki myös herättämään ruotsinkielisen lukijakunnan kiinnostusta nimenomaan suomen kieltä kohtaan kirjoittamalla suomalaisesta runoudesta ruotsiksi. Vasta melkein 50 vuotta myöhemmin, vuonna 1863, ilmestyi ensimmäinen suomenkielinen runousoppi, August Ahlqvistin *Suomalainen runous-oppi kielelliseltä kannalta*. Suomenkielisen kirjallisuusteoriankin alalla Juteinia voi siis syystä pitää rohkeana edelläkävijänä.

Koska suomenkielistä taiderrunoutta ei käytännöllisesti katsoen ollut olemassa, Juteini keskittyi runousopissaan ymmärrettävästi kansanrunouteen eli kalevalaiseen runouteen. Teoksen otsikotkin paljastavat tämän: Johdanto, Suomalaisen runouden nimestä, Kansanrunon riimin luonteesta, Kansanrunon mekaniikasta, Sanojen kirjoittamisen vapaudesta runoudessa, Laulutaiteesta, Sananlaskuista.

On myös huomattava, että Juteinin kirjoittaessa runousoppiaan ja omaa kalevalamittaista runouttaan sen säännöt eivät olleet vielä vakiintuneet. Porthan oli linjannut kalevalamitan sääntöjä edellä mainitussa teoksessaan *De poësi fennica*. Omassa työssään Juteini asettui osin Porthanin sääntöjen kannalle, mutta loi myös omia sääntöjään, mistä hän sai osakseen arvostelua (Talvioja 1915). Juteini muun muassa hyväksyi lyhyen pääpainollisen tavun nousuasemaan muuallakin kuin säkeen alussa. On myös muistettava, että kalevalamitan kuuluisimmatkin käyttäjät, esimerkiksi Larin Paraske, toteuttivat mittaa osin varioiden ja persoonallisesti (Lauerma 2001). Juteinin omien linjausten voidaan siis ajatella osoittavan toisaalta itsenäistä ajattelua suhteessa omaan oppi-isään, toisaalta kuvastavan sekä kalevalamitan normittamisen keskeneräistä vaihetta että kansanperinteen taitajien luovaa otetta mittaan.

Erityisesti Juteini suosii säännöllistä trokeeta ja laskevaa mittaa, mutta myös nousevia jambirunoja sisältyy hänen tuotantoonsa. Hän kokeilee myös heksametriä, joka vakiintui suomen kieleen vasta Runebergin runokäännösten

myötä muutama vuosikymmen myöhemmin. Vielä ennen kuolemaansa Juteini ehti saada runomitoistaan tunnustusta ankaralta August Ahlqvistilta, joka piti niitä yleensä moitteettomina ja Juteinin kieltä aina sujuvana ja selvänä (Talvioja 1915, 122).

Vaikka yleisvaikutelma Juteinin mitallisuudesta on varsin tasainen, hänen runoissaan on myös rytmistä vaihtelevuutta: joskus monotonisen trokeen tai jambin katkaisee lyhyempi, keinuva säejakso. Voidaan siis todeta, että samoin kuin kalevalamittaan Juteini etsi indoeurooppalaisiinkin mittoihin tiettyä variaatiota ja elävyyttä. Tähän hän pyrki erityisesti säkeensisäisellä säepituuksien vaihtelulla, kuten esimerkiksi runossa ”Kuolemattomuus”:

Niin kuin sen toiwo todistaa

ja usko warsin wahwistaa,

ei haita hauta meitä.

Waiwat waan

woitetaan;

kalma kungin

wangitungin

paulat päästää,

sielun säilytetyn säästää. (II: 166)

Kysymyksessä on nouseva, jambinen mitta, joka vaihtuu sisennetyissä säkeissä laskevaksi trokeeksi. Viimeinen säe asettuu edellisen sisennetyn säkeen pariin sekä mittansa että loppusointunsa kautta. Typografiallaan runo vahvistaa rytmistä keinuvuuden ja vaihtelevuuden vaikutelmaa.

Aina Juteini ei sisennä yksittäisistä sanoista koostuvia säkeitä, vaan linjaa ne muitten säkeitten mukaisesti. Tällainen on esimerkiksi runo ”Omenasta”. Esitän säkeitten rinnalla runon trokeisen tavorakenteen:

Naiset Ewan ensimmäisen	+o+o+o+o
elämästä	+o+o
paljon moitellen puhuvat,	+o+o+o+o
että mieltyi äiti parka	+o+o+o+o
omenahan,	+o+o
sitä hartaasti hypisti;	+o+o+o+o
Mutt' ei tutki tyttäremme	+o+o+o+o
tapojansa	+o+o
itse tarkalla tawalla;	+o+o+o+o
moni kokoo täysin kourin	+o+o+o+o
kahmaloonsa	+o+o
nytkin oksat ja omenat.	+o+o+o+o (I: 164)

Säkeet osoittautuvat näennäisestä rytmisestä epäsuhdastaan huolimatta huolellisesti suunnitelluiksi: tasainen trokee jakautuu neli- ja kaksi-iskuisiksi säkeiksi, jotka asettuvat runoon symmetrisesti tavukaavassa 8 – 4 – 8 – 8 – 4 – 8 – 8 – 4 – 8 – 8 – 4 – 8.

Niin kuin molemmat yllä siteeratut säkeistöt osoittavat, Juteini tukeutui vahvasti sekä alku- että loppusointuun. Jo varhaisissa tutkimuksissa huomautettiin (Tarkiainen 1922, 118–119; Talvioja 1915, 3), että Juteini käyttää kuvallisuutta niukasti ja sointuisuutta paljon. Loppuheittoon Juteini suhtautuu modernin kielteisesti, sillä liiallisesti käytettynä se ”paljastaa runoilijan heikon ja kouliutumattoman kyvyn”.

Sointuisuuden suosiminen käy ilmi myös Juteinin runousopillisista kirjoituksista. Hänen mielestään suomenkielisen runouden perustekijöitä ovat rytmi ja alkusointu. ”Jos on tarpeeksi taitava tai onnekas”, osaa kuitenkin kirjoittaa runoja, joissa on alkusointujen lisäksi loppusointuja. Pelkkään akustiseen miellyttävyyteen liittyy valistuksellinen hyötynäkökulma: soin-

tuvat runot painuvat helpommin mieleen. Juteini sai laajasta sointunäkemyksestään myös kritiikkiä, mutta on selvää, että hänen ansionsa suomalaisen loppusoinnallisen runouden kehittäjänä ovat suuret (Krohn & Tarkiainen 1922, 918). Nykylukijan silmissä osa loppusoinnuista on auttamatta väkinäisiä tai murteelliset sanat jo vieraita: ”Kerran kukin uupuu / ruumihinsa ruupuu” (II: 218); ”Rakkauden lämmin liemu / rinnan riemu” (II: 243) tai: ”kussa kansa karmias / aina on, ei armias” (II: 243). Täytyy kuitenkin muistaa se kielellinen tilanne, jossa Juteini ponnisteli: suomen kirjakielen normittaminen oli kesken (Kaisa Häkkisen artikkeli sivuilla 20-37).

Edellä tarkastellun säepituuksien vaihtelun mallina Juteini itse viittaa Johan Cajanuksen virsirunoon ”Etkös ole, ihmisparka, aivan arka”, jonka Cajanus kirjoitti perimätiedon mukaan kuolinvuoteellaan vuonna 1681. Juteinin oman ajan suomenkielisiä esikuvia on todennäköisesti ollut myös Frans Mikael Franzénin vuonna 1805 julkaistu suomennos runosta ”*Bevara, Gud, vår Kung*”, jota Eino Salokas (1920, 181) pitää pelkän suomennoksen sijasta ansiokkaana ”uutismuodostuksena”. Säepituuksien ja mittojen vaihtelun mallia Juteini on saanut todennäköisesti myös oman aikansa ruotsinkielisestä runoudesta.

Huomautuksia suomalaisesta runotaiteesta -kirjoituksessaan Juteini kutsuu ”meleeratuksi runoksi” eli Rauno Ekholmin suomennoksena sekatyyliseksi ratkaisua, jossa säkeen alle lisätään nelitavuinen täyte eli yhdestä sanasta koostuva puolisiäe. Tällaisen täytteen täytyy sitoutua soinnun kautta edeltävään säkeeseen, jotta se olisi kaunis ja hyväksyttävä.

Vaikka Juteini lähtee pohdinnoissaan liikkeelle kansanrunoudesta, on huomattava, että hän tässä yksisanaisten säkeitten hyväksynnässään liukuu pois kansanrunouden malleista taidernouuden puolelle. Hänen kannanotoistaan on pääteltävissä hänen tavoitelleen ratkaisuja, jotka toisivat runouden mittoihin keveyttä ja sointuisuutta. Keveys ei kuitenkaan merkinnyt sattumanvaraisuutta vaan oli klassismin hengessä säädeltyä ja säännönmukaista, kuten ”Omenasta”-runon analyysi osoittaa.

Mitallisuutta käsiteltäessä joudutaan ottamaan kantaa myös kysymykseen, mikä on muodon ja sisällön suhde runossa. Ovatko mitta ja sisältö riippumattomia toisistaan, ilmentääkö mitta jollain tapaa runon sisältöä vai - ra-

dikaaleimmin ajateltuna - voiko se olla jopa runon määräävin piirre, jolloin sisältö ilmentää mittaa (Kainulainen 2011)?

Juteinille itselleen kysymys on selvä: kaikkien piirteiden runoudessa on palveltava sisältöä. Sisällön tehtävä puolestaan on sivistää, opettaa ja jalostaa lukijaansa. Mitta on siis eräänlainen puku, johon sisältö sonnustautuu ja jonka tarkoituksena on paitsi kaunistaa sisältöä myös tehdä se helpommin mieleen painettavaksi.

Lopuksi: Mitäs luulet, lukiani?

Juteini kysyy meiltä lähes 200 vuoden takaa:

Mitäs luulet, lukiani,
lapsistani,
runoistani rakkahista
alla ahtahan pukunsa,
kosk' on kaapu hyödytyksen
huwituksen
heillä halpa ja lyhytkin
puutostensa peittehenä? (I: 166)

2000-luvun näkökulmasta katsottuna Juteinin runouden voima ei ole sen taiteellisessa mestaruudessa tai sisällön koskettavuudessa, vaan Juteinin merkittävyys runoilijana kiteytyy hänen ennakkoluulottomuuteensa, uranuurtajuuteensa ja monipuolisuuteensa. Jouko Teperi pohtii tutkimuksessaan (1972, 29–31), mistä Juteinin mielipiteitten ja toiminnan ”varhaisuus” on voinut johtua, ja luotaa Juteinin elämäntiehen, koulutukseen ja lopulliseen kotikaupunkiin Viipuriin liittyviä syitä. Niillä on epäilemättä ollut merkityksensä. Ratkaiseva lienee ollut Juteinin oma elämänasenne eli juuri se valistuksen palo, jonka hän halusi kaikella työllään muissakin sytyttää:

ihmisen tehtävänä on oppia uutta ja kehittyä koko elämän ajan.

Juteinin yllä siteeratussa runosäkeistössä minua puhuttelee tapa puhua runoista lapsinaan, rakkaina. Hänen uupumaton runoilijantyönsä todistaa, että kyse ei ole vain tyhjästä metaforasta. Kaikesta järjen ja opettavaisuuden korostamisesta huolimatta on ilmeistä, että runous oli Juteinille sydämen asia. Hän uskoi runouden voimaan ja sen käyttötarkoitusten kirjoon: runoilla on mahti opettaa, sivistää, merkitä tärkeäksi, painaa kollektiiviseen muistiin. Näitä päämääriä palvelevat kaikki runon keinot opettavuudesta huumoriin, mitan rakenteista kielen kauneuteen.

Kirjallisuus

Huhtala, Liisi. ”Aamun mies: Jaakko Juteini (1781–1855)”. *Jaakko Juteini. Kootut teokset I*. Toimittanut Klaus Krohn. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 2009. 10–18.

Kainulainen, Siru. *Kun sanat eivät riitä. Rytmi, modernismi ja Eila Kivikk’ahon runous*. Turku: Turun yliopisto 2011.

Krohn, Julius ja Tarkiainen, Viljo. ”Jaakko Juteini”. *Oma maa III*. Toim. Kaarle Krohn & al. Porvoo: WSOY 1922.

Kupiainen, Unto. ”Jaakko Juteini”. *Kansanvalistusseuran kalenteri*. Helsinki: Otava 1955. 111–114.

Lauerma, Petri. ”Larin Parasken epiikan metriikasta”. *Virittäjä 1*. Helsinki: Kotikielen Seura 2001. 44–58.

Niemi, Juhani. ”Suomenkielisen lyriikan pioneeri Jaakko Juteini”. *Suomen kirjallisuushistoria I*. Toimittaneet Yrjö Varpio ja Liisi Huhtala. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999. 204–206.

Salokas, Eino. ”Yritys luoda Suomelle kansallislaulu 1800-luvun alussa”. *Historiallinen aikakauskirja 18*. Helsinki 1920. 179–186.

Talvioja Kuuno A. *Jaakko Juteini ja hänen kirjallinen toimintansa*. Heinola: A. G. Wäänäsen Kirjapaino 1915.

Tarkiainen, Viljo. *Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta*. Porvoo: WSOY 1922.

Teperi, Jouko. *Arvon mekin ansaitsemme. Jaakko Juteinin aatemaailman eräät päälinjat*. Historiallisia tutkimuksia 85. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1972.